

**HATIRA DAYALI İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ,
TÜRK TİCARET VE VERGİ HUKUKUNDAKİ YERİ**
*ACCOUNTING, TURKISH COMMERCIAL AND TAX LEGISLATIONS
OF ACCOMMODATION BILL AND SUCH INSTRUMENTS*

İsa TEKİN*

Öz

Hatıra dayalı işlemler, gerçek bir ticari işleme dayanmadan üçüncü kişilere ödeme gücü sağlamak amacıyla yapılan işlemlerdir. Bu işlemler yerleşmiş uygulamalarda hatır senedi ve çeki olabileceği gibi, yine uygulamada devir kredisi olarak adlandırılan bankadan alınan kredinin kısmen veya tamamen başka işletmelere aktarılması, başka işletmelerin ticari faaliyetlerinde kullanılmak üzere alınan teminat mektupları veya başka işletmeler adına verilen menkul ve gayrimenkul rehinleri olarak uygulamada rastlanılmaktadır.

Yazımızda hatıra dayalı işlemlerin hukuksal özellikleri, muhasebeleştirilmesi, Türk ticaret ve vergi mevzuatı karşısındaki durumu değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Hatıra dayalı işlemler, hatır senedi, muhasebeleştirme, Türk ticaret ve vergi mevzuatı

Abstract

Accommodation bill and such instruments are negotiable instruments that provide a third party promise of payment in the case that the original borrower does not live up to the terms of the original transactions. These transactions are usually in the form of accommodation bill and accommodation note but also transferring bank loans partially or wholly to another business firm, giving letter of guarantee to use of another company and pledging property and real security on behalf of other firms are seen in practice.

In our article, accounting, Turkish commercial and tax legislations of accommodation bill and such instruments will be appraised.

* Vergi Müfettişi

Key Words: Accommodation bill and such instruments, accounting, Turkish commercial and tax legislations.

Giriş

Ekonomik hayatta, kredi verenler, ticari bir işlem tesisi için sözleşme yapanlar yada yükümlülük altına alınanlar, ticari faaliyette bulunmak istedikleri işletmelerin belirli bir ödeme gücüne sahip olmalarını istemektedirler. Bu istem, alacakların ya da mal teslimi ve hizmet ifalarının garanti altına alınması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Borç altına girecek tarafın ödeme gücünün yetersiz olması veya sözleşme tarafının istediği teminat tutarının yeterli olmaması, yükümlülük altına girecek işletmenin üçüncü kişi ve kuruluşların ödeme gücünden (kredibilitesinden) faydalanmasını gerektirmektedir. Faydalanılan bu işlem hatıra dayalı işlem olarak uygulamada karşımıza çıkmaktadır.

Sözlük tanımı ile hatır senedi, ‘gerçek bir ticari işleme ve bir alacağı dayanmayan, gerçek duruma uymayan, yalnız herhangi bir kişiye para sağlamak amacıyla düzenlenerek imzalanan senet,’ İktisat Terimleri Sözlüğü’nde ise ‘kişinin kredi gereksinmelerini karşılamak amacıyla, karşılıklı güven ilişkisi içinde bulunduğu üçüncü kişilerden ticari işlemlere dayalı gerçek bir alacak olmaksızın aldığı ve bankaya kırdığı veya başkasına ciro ettiği senet’ olarak yer almaktadır.(www.tdk.gov.tr)

Uygulamalarda, en fazla hatır senedi¹ ve hatır çeklerine rastlanılsa da, hatıra dayalı işlemler üçüncü kişiler adına alınan banka kredileri, teminat mektupları ile yine üçüncü kişiler adına verilen ve işletme varlıkları içerisinde yer alan menkul ve gayrimenkul rehinleri olabilmektedir.

Hatıra dayalı işlemler, nakit ihtiyacın karşılama veya teminat sağlama amacına yönelik iki farklı şekilde uygulamasına rastlanılmaktadır. İşletmeler başka kişi veya kurumlardan temin edeceği ileri tarihli poliçe, bono veya çekleri iskonto ettirerek nakit ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu durumda senedi kırdıran işletme, iskonto maliyetlerine katlanarak, nakit ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır. Senedin vadesinde ise senette yazılı tutarı keşide edene veya onun adına bankaya ödemektedir. İşletmeler, hatıra dayalı senetleri - çekleri iskonto ettirerek, iskonto tarihinde

1 Uygulamada bu senetler için“finansman senedi”(Yalkın, 2004, 318) kavramı da kullanılmaktadır. Ancak bu kavram daha çok nakit ihtiyacın karşılaması amacıyla iskonto ettirilen senetler için kullanılmaktadır.

mevcut olmayan bir borç – alacak ilişkisinden nakit para yaratma yoluna gitmektedirler.

Ancak, 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketler Kanununun 9/2 nci maddesine² göre “Faktoring şirketi Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde kambiyo senetlerine dayalı olsa bile, bir mal veya hizmet satışından doğmuş fatura ile tevsik edilemeyen alacaklar ile Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tevsik edilemeyen mal veya hizmet satışına bağlı doğacak alacakları devir alamaz veya tahsilini üstlenemez. Aynı faturaya dayalı birden çok faktoring şirketine yapılan kısmi temliklerin toplam tutarı fatura tutarını aşamaz” hükmü yer almakta, bu hükmeye göre; faktoring şirketleri tarafından iskonto edilecek kambiyo senetlerinin arkasında yer alan işlemin mutlak bir mal ve hizmet satışından doğmuş veya doğacak olmasını ve bununda fatura veya benzeri belgelerle tevsik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Hatıra dayalı senetlerin doğrudan bir finansman aracı olarak kullanımını bizzat bu senetlere dayalı finansal işlem yapılmasını ifade etmektedir. Doğrudan finansman aracı olarak kullanımı senetlerin iskonto ettirilmesi (kırdırılması) yoluyla kredi alınması biçiminde olabileceği gibi bir varlık edinimi ya da borca karşılık ciro edilmesi biçiminde de olabilir (Öztürk ve Çınabal, 2006, 1). Banka kredileri de finansman amacına yönelik olarak devredilebilmekte, vade gününde ise asıl borçlu yerine kredinin devredildiği kişi veya kurum kredi tutarlarını ilgili kuruluşa ödemektedir.

Teminat sağlama amacıyla düzenlenen diğer hatıra dayalı işlemlerde ise, hatıra dayalı işlemi tesis edenin kredibiletelerinden yararlanmak amacıyla poliçe, bono, çek, teminat mektubu, menkul ve gayrimenkul rehineri, ipotek uygulamaları olabilmektedir. Bu durumlarda teminat vermek durumunda olan kişi ve/veya kurum adına üçüncü kişiler teminat vermektedirler.³ Hatıra dayalı senetlerin dolaylı finansman aracı olarak kullanımını

2 6361 sayılı Kanun’un yürürlük tarihi 13.12.2012 olup, aynı hususta 10.10.2006 tarihinde yayımlanan Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmeliğin 22/2. Maddesi hükmü 6361 sayılı Kanun’un yürürlük tarihine kadar geçerlidir.

3 Kamu borçlarının tahsilini gerçekleştirmek ve güvence altına alabilmek için, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun (AATUHK)’un 10. maddesinde; amme borçlusu lehine üçüncü kişiler de teminat mektubu verebileceği gibi, yine üçüncü kişiler tarafından gösterilen ve alacaklı amme idarelerince haciz varakalarına müsteniden haczedilen menkul ve gayrimenkul mallar da teminat olarak kabul etmektedir.

ise doğrudan bu senetlere dayalı olmamakla birlikte işletmenin aktif kalitesinin yükseltilmesiyle yapılan bir kullanımı ifade etmektedir (Öztürk ve Çınabal, 2006, 2).

Hatıra dayalı işlemin şahıslar tarafından tesis edilmesi durumunda vergi ve muhasebe uygulamaları açısından eleştiri konusu yapılacak bir durum sözkonusu olmayacaktır. Ancak ticari işletmeler tarafından tesis edilen hatıra dayalı işlemler, işletme kaynaklarının üçüncü kişilere kullandırılması, gelir elde edilmesi ve Katma Değer Vergisi (KDV)'nin konusuna girip girmediği gibi sorularla muhatap olacaktır.

Türk Ticaret ve Vergi Hukukunda, hatıra dayalı işlemlerin varlığı ve/veya bu işlemlerin işletme kaynağı olarak üçüncü kişilere kullandırılması ile ilgili mevzuat hükmü yer almamakla birlikte, uygulamada karşılaşılan durumlar için, Maliye Bakanlığı'nın muktezalarla verdiği görüşler ile yerleşmiş yargı kararları dikkate alınmaktadır.

1. İşletme Kaynaklarının Üçüncü Kişilere Kullandırılması

Türk Vergi Mevzuatında, emsal bedel, emsal ücret, transfer fiyatlandırması gibi uygulamalarla işletme kaynaklarının işletmeden çıkışı veya bu kaynakların üçüncü kişiler tarafından bedelsiz veya düşük bedelli olarak faydalandırılması durumları için yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen, koşullu bir işlem hükmünde olan hatıra dayalı bir işlemin tesisi sonucunda işletme kaynaklarının üçüncü kişilere kullandırılması ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktadır.

İşletme gelirleri, mal satışı ve hizmet sunumları gibi **esas faaliyet sonucunda elde edilen gelirler** ve işletmenin varlıklarının üçüncü kişilere kullandırılmasından elde edilen faiz, temettü, isim hakları (royalty) gibi gelirleri içeren **işletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasından elde edilen geliri** esas almaktadır (TMS 18, 1-5 Paragraf; Sağlam, 2006).⁴ İşletme varlıklarının başkalarına kullandırılması, işletme için gelir⁵

4 Üçüncü kişiler adına tahsil edilen satış vergileri, mal ve hizmet vergileri ve KDV gibi tutarlar işletme tarafından elde edilen ekonomik yarar değildir, özkaynakta artış yaratmaz ve bu nedenle de hasılat olarak kabul edilmezler (Gökçen ve diğerleri, 2011, 262)

5 Gelir; Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve-de, hesap dönemi boyunca, sermayedarların katkılarıyla ilgili olanlar dışındaki nakit girişleri veya varlıklardaki artışlar veya borçlardaki azalışlar olarak özkaynaklarda artışa neden olan ekonomik faydalardaki artışlar olarak tanımlanmıştır. Gelirin tanımı hasılatın ve kazancın ikisini birden içerir. Hasılat işletmenin olağan faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan gelirdir ve satışlar, ücretler, faiz, temettü ve isim hakları gibi çeşitli adlar taşır (TMS-18, Amaç)

unsurunu oluşturmaya rağmen, hatıra dayalı işlemler de, bu varlıkların yerine işletmenin kredibilitésinin kullanılması söz konusudur.

Diğer taraftan hatıra dayalı işlemleri işletme kaynakların üçüncü kişilere kullanılması olarak değerlendirdiğimizde, bu kaynakların kullanılması karşılığında bir gelir elde edildiği – en azından zımmen de olsa bir gelirin elde edileceği – kabul edilmesi gerekir. Gelir olarak kabul edilebildiği durumlarda ise bu işlemler karşılığı yapılan giderler ve/veya ödenmemesi durumunda işletmenin bu işlemler karşılığı işletmeden çıkışını yapmış olduğu kaynakları ise gider olarak dikkate almak gerekir.

Gerçekleşme; dönemsellik ilkesi gereği, gelir ve giderlerin ilgili oldukları dönemi belirlemek ve de varlıkların değerlerindeki değişimin “kazanç ya da kayıp” olarak iktisadi kurumun dönem sonucuna etkisini belirlemek için kullanılan bir kavramdır. Muhasebede gerçekleşme; iktisadi amaçla, bir değişim yapılmasını gerektirir. İktisadi işletme elindeki bir varlığı, değeri maliyetinden daha yüksek bir varlıkla değiştiği zaman “kar”, değeri maliyetinden daha düşük bir varlıkla değiştiği zaman “zarar” doğar (Şensoy, 2002, 11). Hatıra dayalı işlemlerde savunulan tez, “iktisadi amaçla bir değişimin yapılmadığı” üzerine kuruludur. Ayrıca bu işlemler varlık olarak kayıtlarda yer almadıklarından, bunlarda meydana gelebilecek muhtemel kayıp ve kazançlar da gelir veya gider olarak kayıtlanamazlar. Bu kayıp ve kazançlar, özün önceliği ilkesi gereği adına işlem tesis edilenin varlık, kaynak, gelir ve gider hesaplarında yer alması gerekir.

Bu tür işlemler nedeniyle kayıp ve kazançlar, muhasebe açısından kar ve zararı etkilemiş olsa da, vergi matrahı açısından kayıp ve kazanç olarak dikkate alınamazlar. Hatıra dayalı işlem tesisine, işletmenin idareci ve ortakları karar verdiklerinden, bu işlemler sonucu işletmeden çıkması muhtemel maddi kaynaklar ve bunların vergisel sorumluluklarına işlem tesisi öncesinde, işlemi tesis edenlerin razı olması gerekmektedir. Vergi mevzuatı ve TMS açısından, işletme adına bir gelir tahakkuku oluşmadığından, bu işlemler nedeniyle olası kaynak çıkışlarının ise özkaynak azalışı olarak rapor edilmesi gerekmektedir.

Hatıra dayalı işlemlerin tesisinde, işletme kredibilitésinin üçüncü kişiler tarafından kullanılması sonucu ortaya komisyon geliri çıkması durumunda elde edilecek hasılat, vergi kanunları bakımından komisyon gelirinin tahakkuk etmesi, muhasebe standartları açısından ise işlemle ilgili ekonomik faydanın işletmeye akmasının muhtemel olması ve hasılat miktarının gü-

venilir bir şekilde tahmin edilmesi durumunda mali tablolara alınmaktadır (TMS-18, Amaç; Özkan, 2004, 135). Hatıra dayalı işlemlerin tesisinde, işletmenin aktifinde kayıtlı bulunan somut varlıkların yerine, işletme aktifinde yer almayan, soyut unsurların kullanılması söz konusudur. Ancak, yine de bu işlemi tesis eden işletme, lehine hatıra dayalı bir işlem tesis ettiği işletmeden, bu işlem karşılığı gelir elde etmiş olabilir. Bu durumda ise hasılat, sadece komisyon geliri tutarı olacaktır.

2. Türk Vergi Hukukunda Hatıra Dayalı İşlemler

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (GVK)'nın 40/1. bendinde, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderler, ticari kazancın safi tutarının tespitinde dikkate alınacağı hükme bağlanmıştır. Maddede genel giderlerin tanımı, nelerden ibaret olduğu ve ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi dışında gider kabul edilme ölçüleri konusunda bir belirleme yapılmamıştır.

Genel giderler işletmelerin faaliyet konularına, büyüklüklerine, ticari ilişkilerine ve benzeri işletme özelliklerine göre değişebilecek giderlerdir. Bir gider bir işletme için kabul edilebilirken, başka işletme için kabul edilemez nitelikte olabilir. Genel giderler tanımı vergi kanunlarında yapılmamış olmakla birlikte, ticari faaliyetten bağımsız olarak, ticari işletmeyle ilgili, ticari işletmenin varlığına bağlı olarak yapılan giderlerin bu nitelikte olduğu kabul edilmektedir (Bıyık ve Kıratlı, 2005, 62). Bu giderlerin neler olduğu ya da olmadığı konusunda kesin sınırların belirlenmesi güçlük arz etmekle birlikte, yapılan giderin ticari kazancın elde edilmesi ve sürdürülmesi ile ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesine bağlıdır (Akdoğan, 2004, 130).

GVK 40/1. bendinde yer alan düzenlemeye göre ticari kazancın tespitinde dikkate alınabilecek giderler, şarta bağlı giderlerdir. Ticari kazancın elde edilmesi ve idame edilmesi ile ilgili olduğu yükümlü tarafından tevsik edilemeyen (belgelendirilemeyen) giderler ticari kazancın tespitinde dikkate alınamaz (Danıştay 3.D., 1991, E.1989/4105 K.1991/440 Alınır: Bıyık ve Kıratlı, 2005, 83). Başka bir işletme lehine tesis edilen –ticari işletme ile ilgisi kurulamayan- hatıra dayalı işlemler için yapılan giderler GVK 40/1'e göre gider olarak kayıtlanamazlar. Nitekim Danıştay'da 'ticari kazançla ilgili olmayan giderlerin indirim konusu yapılamayacağı' yönünde kararlar vermiştir.

- Karşılıksız düzenlenen borç senetleri nedeniyle katlanılan faiz ve komisyon giderleri, (Danıştay 3. D. 02.02.1989 tarih ve E.1988/1751 K.1989/269 sayılı Kararı)

- İhtiyacı olmayan krediyi alarak başkasına kullandıran işletmenin, bu kredi ile ilgili giderleri, (Danıştay 3. D. 02.02.1989 tarih ve E.1988/1751 K.1989/269 sayılı Kararı),...

Ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmayan hatıra dayalı işlemler nedeniyle işletmeden kaynak çıkışına neden olan işlemler için yapılan giderler ve lehine işlem tesis eden tarafından ödenmediği takdirde, yapılamayan tahsilatlar için Vergi Usul Kanunu (VUK) kapsamında değersiz alacak olarak kabul edilerek sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi mümkün değildir.

Hatıra dayalı işlemlerin tesis edilmesinde muhasebenin kişilik kavramı gereği, işletmenin gelir ve gider hesaplarını ilgilendirmedikten, fakat işletme ile ilgisi bulunduğundan nazım hesaplarda izlenmesi gerekecektir⁶. Nazım hesaplar, işletmenin mali durumu ile ilgisi bulunmayan ve/veya koşullu işlemlerin izlendiği hesap grubu olduğundan bu hesaplarda izlenmesi gerekmektedir. Hatıra dayalı işlemlerin, işletmenin aleyhine sonuçlanması durumunda ise, işletmeden kaynak çıkışı olacağından, özkaynak azalışları için işlemlerin bilanço ve gelir tablosu hesaplarına alınması, işletme karının hesaplanması ve nakit akım tablosunun düzenlenmesinde işletmenin gerçek durumunu yansıtacaktır.

Vergi mevzuatı açısından, ticari faaliyetin elde edilmesi ve idame ettirilmesinin haricinde yapılan giderler kanunen kabul edilmeyen gider niteliğinde olduğundan, ticari kazancın elde edilmesi ile ilgili bulunmayan hatıra dayalı işlemler için yapılacak giderler ve bunların yasal takibatları sonucu işletmeden çıkacak olan nakit çıkışları kanunen kabul edilmeyeceğinden, ticari kardan mali kara geçişte kanunen kabul edilmeyen gider olarak eklenmesi gerekecektir.

VUK 281 ve 285. madde hükümleri gereği, alacak ve borçlar mukayyet değerleri ile değerlendirilmekte, vadesi gelmemiş olan alacak ve borçlar ise değerlendirme gününün kıymetine icra edilmek için reeskonta tabi tutulmaktadır. İşletmenin ticari alacak ve borçları içerisinde yer almayan hatıra dayalı işlemler dolayısı ile reeskont hesaplanmaz, bu işlemler dolayısıyla tahsili

6 Hatıra dayalı işlemlerin varlık edinimi veya borca karşılık ciro edilmesinde muhasebeleştirme bakımından farklılık göstermektedir. İzleyen bölümlerde ayrıca değinilecektir.

şüpheli hale gelen senetler için şüpheli ticari alacak karşılığı ve değersiz hale geldiğinde ise değersiz alacak uygulamaları yapılamaz.⁷ Hatıra dayalı işlemlerin – özellikle banka kredileri ve teminat mektupları gibi- yansıtılmalarında ise Maliye Bakanlığı'nın Katma Değer Vergisi (KDV) açısından verdiği farklı görüşler bulunmaktadır.⁸

2.1. Vergi Kanunları Açısından Hatıra Dayalı Senet Ve Çeklerin Sahte Veya Muhteviyatı İtibariyle Yanıltıcı Belge İle İlişkisi

6361 sayılı Finalsal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketler Kanununun 9/2 nci maddesine göre “Faktoring şirketi Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde kambiyo senetlerine dayalı olsa bile, bir mal veya hizmet satışından doğmuş fatura ile tevsik edilemeyen alacaklar ile Kurulca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tevsik edilemeyen mal veya hizmet satışına bağlı doğacak alacakları devir alamaz veya tahsilini üstlenemez. Aynı faturaya dayalı birden çok faktoring şirketine yapılan kısmi temliklerin toplam tutarı fatura tutarını aşamaz” hükmü yer almakta, bu hükme göre; faktoring şirketleri tarafından iskonto edilecek kambiyo senetlerinin arkasında yer alan işlemin mutlak bir mal ve hizmet satışından doğmuş veya doğacak olmasını ve bununda fatura veya benzeri belgelerle tevsik edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yayınlanan Genelge'ye göre de; Factoring işletmelerine iskonto ettirilen veya tahsili için verilen alacakların mutlak olarak bir mal veya hizmet satışından doğmuş veya doğacak fatura ve benzeri belgelerle tevsik edilmesi ge-

7 Danıştay Dördüncü Dairesi'nin 25/11/1976 gün ve 1976/1927 Esas ve 1976/3085 sayılı kararı “Şüpheli alacak karşılığı ayrılarak gider yazılması kabul edilmeyen ticari mahiyette olmayan alacaklar için, değersiz alacak olarak gider yazılması da mümkün değildir” şeklindedir. (Alıntı: Bakbak, 2003, 2) Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu'nun 22.06.1960 Tarih ve 102 Yayın ve Genel Sıra Nolu Kararında “bir müessesenin kendi ticari ihtiyaçları ve muameleleri ile ilgili ve intibaklı olmayan, hatıra müşteriden alıp verdiği ve gerçekte bir muameleyi muhtevi bulunmayan bonolardan mütevellit alacaklarını tahsil edememesi halinde, bunların zarar yazılmasının caiz olmadığına” karar vermiştir. (HUD Danışma Komisyonu Kararları, 2007, 113)

8 Detaylı bilgi için; TEKİN, İsa, Gider, Hasılat, Tazminat, Vergi ve Cezaların Yansıtılması (Türk Vergi Kanunları ve Muhasebe Uygulamaları Açısından) Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 99-2010, s.87-115 ve TEKİN, İsa, Gider, Hasılat, Tazminat, Vergi ve Cezaların Yansıtılması -2 (Türk Vergi Kanunları ve Muhasebe Uygulamaları Açısından) Mali Çözüm Dergisi, Sayı: Eylül –Ekim 2010, s., 75-110

rekmede, Factoring işletmeleri tarafından temlik alınan faturaların veya benzeri belgelerin ise sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir (BDDK, 2010). Genelge’de yer alan sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge tanımlaması Vergi Kanunlarında yer alan tanımlamadan ziyade daha çok factoring işletmeleri açısından temlik alınan fatura ve benzeri belgelerin müşteri kayıtlarından gerçekliğine ilişkin gerekli istihbarat ve araştırma ile lüzüm görüldüğünde karşıt incelemeler yapılması gerektiği, kayıt ve belgeler ile açık bir şekilde ticari ilişkiye dayanmayan alacakların tahsil edilemeyeceği zorunluluğu getirilmiştir.

Sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge vergi kanunlarında “gerçek bir muamele veya durum olmadığı halde bunlar varmış gibi düzenlenen belge, sahte belge (VUK 359/b), gerçek bir muamele veya duruma dayanmakla birlikte bu muamele veya durumu mahiyet veya miktar itibariyle gerçeğe aykırı şekilde yansıtan belge ise, muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge (VUK 359/a-2) olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar vergi kanunları açısından geçerli olduğundan, vergi incelemesine yetkili memurlar tarafından düzenlenen raporlar sonucunda bir işletmenin sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge düzenlendiği tespit edilebilir. Factoring işletmeleri tarafından temlik alınan faturaların veya benzeri belgelerin sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge olup olmadığının kontrol edilmesi ise ilgili işletme ve alt işletmeler nezdinde defter ve belgeler üzerinden yapılacak kaydi bir değerlendirmeyi içermektedir.

Factoring işletmelerine iskonto edilmesi amacıyla verilen fatura ve benzeri belgelerin mal satışı veya hizmet ifası karşılığında düzenlenmemiş olması veya mahiyet ve/veya tutar olarak farklı şekillerde düzenlenmesi ya da finansman amacı olmayan, teminat sağlama amacıyla düzenlenen kambiyo senetleri için fatura ve benzeri belge düzenlenmesi durumunda, bu işlemler vergi incelemesine tabi tutulmaları halinde VUK 359. maddesinde yer alan ceza hükümlerine ayrıca tabi olacaklardır.

3. Muhasebe Uygulamaları Genel Tebliği ve Türkiye Muhasebe Standartları Açısından Hatıra Dayalı İşlemler

Muhasebenin temel kavramlarından özün önceliği kavramı gereği; işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında, onların biçimlerinden önce finansal özellikleri ve işletme için ifade ettikleri gerçek göz önünde tutulur (Akdo-

ğan ve Sevilengül, 1999, 7). Hatıra dayalı işlemler yasal anlamda bütün şekil şartlarına sahip, hukuk alanında tekemmül etmiş işlemlerdir. Hatır ilişkisinde adına işlem yapılan kişi/işletmenin bu hatır işlemindeki yükümlülüğü yerine getirmedeği durumda hatıra dayalı işlemi tesis eden işletmeye bir yükümlülük doğurmaktadır. Adına hatıra dayalı işlem tesis edilen kişi veya işletmenin bu işlemlerden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirdiği durumlarda ise, işlemi tesis eden yükümlülükten kurtulmaktadır.

1 Sıra Nolu MUSGT’de Alacak Senetleri hesabının açıklamasında; işletmenin faaliyet konusunu oluşturan mal ve hizmet satışlarından kaynaklanan senede bağlanmış alacaklarını kapsadığı, Borç Senetleri hesabının açıklamasında ise; işletmenin faaliyet konusu ile ilgili her türlü mal ve hizmet alımlarından kaynaklanan senede bağlanmış ticari borçlarını kapsadığı yer almaktadır. Bu iki hesap işletmenin sadece faaliyet konusu ile ilgili her türlü mal ve hizmet alım ve satımlarından kaynaklanan senede bağlanmış alacakları kapsamaktadır. İzleyen hesaplarda ise Alacak ve Borç Senetleri Reeskont hesapları yer almakta, sadece senede bağlı ve işletmenin ticari faaliyeti ilgili senetlerin reeskonta tabi tutulabileceği hesap açıklamalarında yer almaktadır. (1 Seri Nolu MUSGT Hesap Açıklamaları)

Teminat amacıyla alınan veya hatıra dayalı bir işlem için verilen senetler bu hesaplarda izlenemeyeceği hesap grubu açıklamalarında yer almaktadır. Hesap grubunda yer alan diğer alacak ve borç hesaplarının kullanılması durumunda ise, işletmenin mali tablo analizlerini etkileyeceğinden, olduğundan daha iyi veya kötü analiz yapılmasına imkan verecektir. Böyle bir durumda, bankalardan kredi almak isteyen bir işletme, bankanın mali tablolarını incelediği dönemlerde alacak hesapları içerisinde yüksek tutarlarda yer alan hatıra dayalı olarak düzenlenmiş çek ve senetler nedeniyle işletmenin mali gücünü daha yüksek gösterecektir.⁹

TMS-18 Hasılat Standardına göre hasılat; yalnızca işletmenin kendi adına aldığı ve alacağı brüt ekonomik yarar ve akışları içerir. Üçüncü kişiler adına tahsil edilen satış vergileri, mal ve hizmet vergileri ve KDV gibi tutarlar işletme tarafından elde edilen ekonomik yararlar değildir ve özkaynakta artış yaratmazlar. Benzer şekilde, acente ilişkilerinde brüt ekonomik yarar akışları işletme özkaynaklarında artış yaratmayan, acentesi olunan işletme adına yapılan tahsilat tutarlarını da içerir. Acentesi olunan işletme

9 Hatıra dayalı çeklerin 13- Diğer alacaklar hesap grubunda izlenmesi durumu da aynı sonuçları verecektir (Yazar Notu).

adına yapılan tahsilat tutarları hasılat değildir. Hasılat yalnızca komisyon tutarıdır. Bu nedenle üçüncü kişiler adına tahsil edilen bu tutarlar hasılat dışı bırakılır (TMS – 18, 8. paragraf). Standartta her ne kadar üçüncü kişiler adına tahsil edilen vergilerden bahsedilse de, benzer uygulama olarak acenta ilişkilerini örnek vermiş ve acentası olunan işletme adına yada onu payına isabet eden tutarı hasılat saymamıştır. Standarda göre, üçüncü kişiler adına yapılan tahsilatlar, ödemeler, yansıtma ve hatıra dayalı işlemlerin gelir tablosu hesaplarıyla ilişkilendirilmemesi gerekmektedir.

Standartlarda borçlar, geçmişte meydana gelen olaylardan kaynaklanan ve ödenmesi/ifası durumunda, ekonomik fayda içeren değerlerin işletmeden çıkışına neden olacak olan mevcut yükümlülükler olarak tanımlanmış,(Kavramsal Çerçeve, bölüm 4.4) bir finansal varlığın veya finansal borcun sadece, işletmenin bu aracın sözleşmeye dayalı hükümlerine taraf olması halinde muhasebeleştirilmesini gerektiği(KOBİ TFRS, 11.12), yerel vergi mevzuatı veya diğer yasal düzenlemelerin amaçları açısından izin verilen bir tahakkuk, finansal raporlama amaçları açısından muhasebeleştirilecek bir gider veya borç ile aynı olmak zorunda olmadığı vurgulanmıştır (IFRS Vakfı: IFRS® for SMEs Eğitim Materyali, 2010-2, 2).

Hatıra dayalı olarak düzenlenen kıymetli evrakların muhasebeleştirilmesinde -uygulamada genellikle- 101- Alınan Çekler, 136 – Diğer Çeşitli Alacaklar ile 336 – Diğer Çeşitli Borçlar hesapları kullanılmaktadır (Toroslu, 1997, 2-3). Bu şekilde kayıtlara alınan senet veya çekler, işletmenin aktif kalitesini artırmaya yönelik bir bilanço makyajlaması olarak değerlendirilebilir (Öztürk ve Çınabal, 2006, 5). Hatıra dayalı işlemler özü gereği koşul şart işlemler olduklarından, adına işlem tesis edilen kişi yada işletmenin yükümlülüğü yerine getirmediği durumlarda işlem tesis eden adına yükümlülük doğduğundan, bu işlemlerin nazım hesaplarda¹⁰ izlen-

10 Nazım Hesaplar; işletmenin gerçek borç, alacak ve mevcutları arasında yer almayan, fakat işletmenin muhafazası altında olan kıymetlerle, işletmenin şartlı olarak yaptığı bazı işlemlerin izlenmesi için kullanılan hesaptır (Ataman, 1995, 15) En yaygın Nazım hesap kullanımı şekilleri; 1) Koşullu işlemler için işletmenin muhasebe sisteminde kayıtlara yer verilmez. Fakat bilançonun dipnotunda veya eklerinde bu işlemle ilgili bilgiler belirtilir. Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.)’nde koşullu işlemlere ilişkin uygulama bu biçimdedir.2) İşletmenin genel muhasebe kayıtları ile ilgili olmayan ancak iki yanlı (muzaaf) muhasebe kayıtlarına göre yürütülen özel bir muhasebeye, koşullu işlemler için yer verilir. Fransız hesap planı bu biçimi esas almıştır. 3) Taahhütler ve koşullu işlemlere ilişkin kayıtlar genel muhasebe kayıtları içinde yer alır. Bu durumda çift hesaplar kullanılmaktadır. Ülkemizdeki uygulama genelde üçüncü biçime göre yapılmaktadır. 1994’de uygulamaya

mesi, yükümlülüğün gerçekleşmesi durumunda ise bilanço ve gelir tablosu hesaplarına aktarılması gerekmektedir. Bilanço ve gelir tablosu hesaplarına aktarılması, işletmeden kaynak çıkışı olduğu ve bu kaynakların ne amaçla kullanıldığı gereğidir. Ayrıca nakit akım tablosunun düzenlenmesinde bu hesaplara gerek duyulmaktadır.

Bu amaçla 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'(TTK) nun sorumluluk ilişkilerini düzenleyen 77. maddesinde; “Bono düzenlenmesi ile poliçe ve çek düzenlenmesinden, devrinden, poliçenin kabulünden, kefaletlerden, avalden, garanti sözleşmelerinden, akreditif teyitlerinden, **üçüncü kişilerin borçları için verilen teminatlardan, üçüncü kişiler lehine taahhütlerden doğan sorumluluklar** ile Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülen diğer sorumluluklar pasifte gösterilmemişlerse, bilançonun altında veya ekte Türkiye Muhasebe Standartlarına göre açıklanır. Rücudan doğan alacaklar ve borçlar ile ilgili sorumluluk ilişkileri de ekte belirtilir” hükmü ile bir düzenleme yapılmıştır.

Madde gerekçesi ise; “Hüküm şeffaflık ilkelerinin gereği olarak, pasifte yer almayan sorumluluk ilişkilerinin ekte açıklanmasını öngörmektedir. Sorumluluk ilişkileri 77. maddede sınırlı sayıda sayılmamışlardır. Zaten Türkiye Muhasebe Standartlarına yapılan gönderme de bunu doğrular (6102 sayılı Türk Ticaret Kanun Gerekçesi, 30)” şeklindedir.

Bu hüküm şeffaflık ilkesinin gereği olarak, pasifte yer almayan sorumluluk boyutunu üçüncü şahısların dikkatine sunulmasını sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda da söz konusu düzenleme tacirin taşıdığı ekonomik riski gösterecektir (Seviğ, 2007).¹¹

geçilen Tekdüzen Muhasebe Sistemi ikinci sisteme uygundur. Başka bir ifadeyle, ülkemizdeki uygulamada tüm nazım hesaplara genel muhasebe sistemi içerisinde yer verilmektedir. (Kaymaz, Elitaş ve Kula, 2005,105) Nazım hesaplarla ilgili detay için; Ali Rıza KAYMAZ, Cemal ELİTAŞ ve Veysel KULA, Nazım Hesapların Muhasebeleştirilmesi, Mali Çözüm Nisan, Mayıs, Haziran 2005, Sayı 71, s.104-115

11 Bu hüküm kapsamında pasifte yer almayan sorumluluk ilişkilerinin ekte açıklanması öngörülmektedir. Diğer taraftan bilançonun aktifinde yer almayan alınan teminatlar, kefaletler, taahhütler, garantiler, emanetler vb. için böyle bir açıklama şartı getirilmemiş gibi görünüyor. Finansal tabloların ekinde açıklanacak bilgiler finansal tabloların tamamlayıcı parçalarıdır. O nedenle buna ilişkin emredici bir hükmün yer almaması ise bir eksikliktir. (Doyurangöl, 2008, 16)

3.1. Hatıra Dayalı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi

Hatıra dayalı işlemlerin teminat olarak verilmesi, alınması, varlık edimi veya borca karşılık ciro edilmesinde muhasebeleştirme bakımından farklılık göstermektedir. Teminat amacıyla düzenlenen kıymetli evrak ve tesis edilen diğer hatıra dayalı işlemlerin nazım hesaplarda izlenmesi gerekmektedir.

X işletmesi, bayilik alabilmek için A beyaz eşya şirketine 300.000 TL tutarında teminat mektubu vermesi gerekmektedir. B Bankasından 200.000 TL tutarında teminat mektubu alarak A şirketine vermiştir.

...../...../.....	
900 Teminat Mektubundan Alacaklar	200.000
Teminat Mektubu Verilenler	
A Şirketi	
901 Teminat Mektubundan Borçlar	200.000
Teminat Mektubu Alınan Banka.	
B Bankası	

İşletme 100.000 TL tutarındaki teminat mektubunun kalan kısmını ise ortaklık ilişkisi bulunan Y işletmesinin C Bankasından aldığı teminat mektubu ile tamamlamıştır. Y işletmesi bankadan alıp X işletmesine verdiği teminat mektubu için aşağıdaki kaydı yapacaktır.

...../...../.....	
900 Teminat Mektubundan Alacaklar	200.000
Teminat Mektubu Verilenler	
X İşletmesi	
901 Teminat Mektubundan Borçlar	200.000.000.-
Teminat Mektubu Alınan Banka.	
C Bankası	

X işletmesi ise,

...../...../.....	
900 Teminat Mektubundan Alacaklar	300.000
Teminat Mektubu Verilenler	
A Şirketi	
901 Teminat Mektubundan Borçlar	300.000
Teminat Mektubu Alınanlar	
B Bankası	200.000
C İşletmesi	100.000

Yukarıda yer alan kaydı yapacaktır. Teminat amacı ile düzenlenen kıymetli evraklar bankalardan alınan kredilerinin üçüncü kişilere kullandırılması durumunda muhasebe açısından izlenmesi de yukarıdaki gibi nazım hesaplarda yapılması gerekmektedir. Alınan banka kredilerinin üçüncü kişilere kullandırılması durumunda pasifte yer alması bilanço değerlendirmeleri açısından farklı sonuçlar vereceğinden nazım hesaplarda izlenmeli, 6102 sayılı TTK'nın 77. maddesi gereği dipnotlarda ayrıca belirtilmesi gerekmektedir.

Hatıra dayalı senedin ciro edilerek herhangi bir varlık alınması durumunda ise, yapılan işlemin niteliği de dikkate alınarak gerekli muhasebeleştirme yapılmalıdır. Senet bir ticari mal alımı karşılığında ciro edilmiş ise, söz konusu mal, ilgili hesaba borç kaydedilirken karşılığının da Ticari Borçlar grubunda izlenmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, her ne kadar hatıra dayalı senet mal alımı için bir varlık gibi satıcıya devredilmiş olsa da bu gerçek anlamda işletmenin bir borcudur. Çünkü vade geldiğinde bu senedin karşılığı işletme tarafından ödenecektir. Bu borcun ortaya çıkmasındaki temel neden de ticari mal alışı olması nedeniyle, bunun ticari borçlar grubunda izlenmesi hem özün önceliği kavramı hem de mali analiz sonuçları açısından daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Ticari Borçlar grubu içerisinde de "Borç Senetleri" hesabında izlenebilir (Öztürk ve Çınabal, 2006, 4).

X işletmesi, Y işletmesinden 100.000 TL tutarında 31.12.2012 vadeli bir senet alarak A işletmesinden ticari emtia almıştır. X işletmesinin kayıtları,

...../...../.....		
930 Alınan Senetlerden Alacaklar	100.000	
Alınan Senetler		
Y Şirketi		
931 Alınan Senetlerden Borçlar		100.000
Alınan Senetler		
Y İşletmesi		100.000
_____ / _____		

Senedi emtia alımı için ciro ettiğinde ise;

...../...../.....		
153 Ticari Mallar Hesabı	100.000	
321 Borç Senetleri Hesabı		100.000
Y İşletmesi		100.000
_____ / _____		

Hatıra dayalı senet ciro edilerek borç ödenmiş ise, ödenen borcun niteliği de dikkate alınarak gerekli muhasebeleştirme yapılmalıdır. Senet ticari bir borcun ödenmesi karşılığında ciro edilmiş ise, “320-Satıcılar” hesabına borç kaydedilirken karşılığının da Ticari Borçlar grubunda “321-Borç Senetleri” hesabında izlenmesi gerekmektedir(Öztürk ve Çınabal, 2006, 4).

X işletmesi, Y işletmesinden aldığı senedi A’ya borcuna karşılık ciro etmiş olsaydı, yine nazım hesaplarda ayrıca izleyip devamında aşağıdaki kayıtları yapması gerekir.

...../...../.....		
320 Satıcılar Hesabı	100.000	
A İşletmesi		100.000
321 Borç Senetleri Hesabı	100.000	
Y İşletmesi		100.000
_____ / _____		

4. Türk Ticaret Hukukunda Hatıra Dayalı İşlemler

Hatıra dayalı işlemlerin pratikte en geniş uygulandığı alan kıymetli evrak¹² hukuku olup, yargı ve doktrinde inceleme alanı olarak hatıra senetleri ve çekleri üzerine yoğunlaşmıştır. Hatıra defii ve hatıra dayalı kıymetli evrak kavramı yargı ve öğretilerde zaman içerisinde farklılık göstermiştir.

Hatıra dayalı işlemler gerçek bir borç ilişkisi yerine, kredi temini veya mali durumun olduğundan daha iyi gösterilmesi amacıyla yapılan bir an-

12 TTK’nın 557.(6102 sayılı TTK madde 645) maddesine göre ‘kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunlarda mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyan edilemediği gibi başkalarına da devredilemez’ hükmü ile hakkın senede bağlı olduğu ve senetsiz olarak hakkın ileri sürülemeyeceği öngörülmüştür. Kıymetli evrakın mücerretlik (soyut) ilkesi gereği senet, temel borç ilişkisinden soyutlanmış, bağımsız bir varlık kazanmıştır. Soyut kıymetli evrak, senedin tanzimine sebep olan asıl borç ilişkisinin senetten anlaşılmasına imkan bulunmayan kıymetli evraktır.(Pulaşlı, 1995, 17)

laşma hükmündedir. Bu anlaşmalarda hatıra dayalı işlemler bedelsiz bir yükümlülüğü ortaya koymaktadır. Ancak düzenlenen işlemlerde genelde “koşulsuz bir borç ikrarını içeren hukuki belge” niteliğinde evrak düzenlendiğinden, adına işlem tesis edilenin söz konusu ifayı yerine getirmediği durumda hatıra dayalı işlemi tesis eden “her hal ve takdirde” düzenlenen hatıra dayalı işlemin gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu durum hukuk güvenliği ilkesinden kaynaklanmaktadır.

Hatır senedi, senette borçlu olarak görünen şahsın, senette yazılı olan meblağın kendi mamelekinden ödenmesini gerektiren bir temel borç olmadığı halde senet alacaklısının kredi temin etmesini veya mali durumunu olduğundan daha iyi göstermesini temin etmek amacıyla düzenlemeyi ya da kabul etmeyi, karşı tarafın da bu senede dayanarak borçludan talepte bulunmamayı veya senet meblağını ödemesi için senette borçlu görünen şahsa temin etmeyi yahut da senedi tedavüle çıkartmayı taahhüt ettiği senetlerdir (İnan,1969, 64-65) şeklinde tanımlamıştır.

Hatıra dayalı senetlerin temelindeki bu ticari ilişkiye “**hatır anlaşması**”¹³ denir. Hatır anlaşması bir borçlar hukuku sözleşmesi olup, hatır borçlusunu (senedi veren) tarafından hatır alacaklısı (senedi alan) menfaatine bir işin görülmesi için yapılır¹⁴ (İnan, 1969, 161). Hatır senetleri tedavül amacı olan ve tedavül amacı olmayan hatır senetleri olarak kimi yazarlar tarafın-

13 Hatır anlaşması iki tarafa borç yükleyen, rızai bir borçlar hukuku akiddir. Bu akit bir iş görme akdi niteliğindedir ve vekalet akdine ilişkin Borçlar Kanunu hükümlerine tabidir (Dirican, 1994, 111).

14 Hatır anlaşması gereğince, lehine senet düzenlenen kişi, senet borçlusunu olarak görünen kişiden ödeme talebinde bulunmamayı taahhüt eder. Hatır senetleri iki farklı amaçla düzenlenir: 1. Kredi temin etmek, 2. Senet alacaklısının malvarlığının daha iyi görünmesini sağlamak. Birinci durumda, senedin tedavüle çıkarılması senedin düzenlenme amacının bir gereğidir. Alacaklı senedi, bankaya iskonto ettirerek (kırdırarak) bir nevi senet karşılığı avans kredisi kullanacaktır. İkinci durumda ise, senedin tedavüle çıkarılmaması taraflar arasındaki hatır anlaşmasının bir gereğidir. Hatır anlaşmasının hukuki niteliği, senedin tedavül amaçlı olup olmamasına göre farklılık gösterir. Senet tedavül amaçlı ise, inancılı bir işlem, tedavül amaçlı değilse muvazaa söz konusudur. Kredi sağlama amacını güden /tedavül amaçlı) hatır senedi (bonosu) düzenlenmesi, kural olarak geçerli ise de, tedavül amacı taşımayan hatır bonolarının muvazaa nedeniyle hükümsüz oldukları kabul edilmektedir. Tedavül amaçlı olmayan hatır bonosunda, aslında senetteki taahhüdün hükümsüzlüğü söz konusu olmakla birlikte, hukuki görünüşü, senet borçlusunu ile senet lehtarını bilerek yarattıklarından, bu hükümsüzlük mutlak defî değil, nispi defî olarak ileri sürülebilir (Türk, 2005, 372-374)

dan ikiye ayrılrsa da,¹⁵ son yargı kararları ve özellikle Factoring işlemleri ile ilgili düzenlemeler çerçevesinde bu ayırım yerini hatır definin lehine işlem tesisi yapılana karşı ileri sürülüp sürülemeyeceği, lehine işlem tesisi yapılan ile yükümlülük altına giren taraf arasındaki hatır anlaşmasının varlığı ve dolayısıyla menfi tespit yapılması üzerine yoğunlaşmıştır.

4.1. Hatır Def'i

Def'i, davalının (borçlunun), borçlu olduğu bir edimi (borcu) özel bir nedenle yerine getirmekten kaçınmasına imkan veren bir haktır (Tekinay ve diğerleri, 1984, 164). Yeni TTK'ya göre; "Borçlu hamile yazılı bir senetten doğan alacağı karşı, ancak senedin geçersizliğine ilişkin veya senedin metninden anlaşılan def'ilerle, alacaklı her kim ise ona karşı şahsen sahip olduğu def'ileri ileri sürebilir (6102 sayılı TTK, Madde 659). Şahsi defiler, kambiyo senetlerindeki borç taahhüdünün objektif mevcudiyetine hiçbir etkisi olmayan, borçlu ile belli bir alacaklı arasındaki hukukî ilişkilerden doğan def'ilerdir (Öztañ,1997, 234). Hatır anlaşmasının tarafları

15 — Tedavül Amacı Olmayan Hatır Senetleri: Piyasaya çıkarma amacı olmayan hatır senetlerinde hatır alacaklısının senedi devir yetkisi yoktur. Bu tür senetler hatır alacaklısına, doğrudan kredi sağlamak yerine, senedi alacak hanesinde belirtmesi suretiyle, mal varlığını olduğundan fazlaymış gibi gösterme imkanı tanır. Böylece hatır senedi alacaklısı dolaylı olarak kredi temini yoluna gidebilir. Taraflar bu tür bir ilişkide görünüşteki işlemin geçersizliği hususunda anlaşmışlardır ve her iki taraf içinde bu senet bedelsizdir. Bu sebeple tedavül amacı olmayan senetler muvazaa nedeniyle hükümsüzdürler (Yılmaz, 2007, 65; Akdeniz, 2007, 100).

— Tedavül Amacı Olan Hatır Senetleri: Tedavül amacı olan hatır senetlerinde taraflar senedin devredilebileceğini kabul etmişlerdir. Hatır alacaklısı sahip olduğu devir hakkı nedeniyle rehin cirosu suretiyle doğrudan kredi temini yoluna başvurabilir. Taraflar devir hususunda anlaştıkları için, görünüşteki muamelenin muvazaa nedeniyle geçersiz olduğu ileri sürülemeyecektir. Çünkü yapılan anlaşma her iki tarafında iradesine uygundur. Hatır anlaşması ve ticari senedin teslimi ve tanziminden ileri gelen hatır muamelesi inançlı bir işlemdir. Muvazaadan farklı olarak inançlı işlemler geçerli olarak kabul edildikleri için bu tür hatır senetleri muteberdir. İster tedavül amaçlı hatır senedi, isterse de tedavül amacı olmayan hatır senedi olsun, her ikisi de senedi devralan üçüncü kişiler açısından aynı sonucu doğurmaktadır. Borçlu TTK.'nın 599'ncü maddesine göre şahsi nitelikte bir def'i hakkına sahiptir (Yılmaz, 2007, 65; Akdeniz, 2007, 101).

Konu hakkında detaylı bilgi için; AKDENİZ, Umut, Kambiyo Senetlerinde Defiler, Gazi Ün, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007 ve YILMAZ, Merve, Yargıtay Kararları Çerçevesinde Kıymetli Evrakta Şahsi Defiler, Süleyman Demirel Ün, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.

Kaynak; YÖK Tez Merkezi

bakımından hatır alacaklısı hatır senedini ödemesi amacıyla hatır borçlusuna ibraz ederse hatır borçlusunun hatır defî ile karşılaşır. Hatır defî şahsî defî'ilerdendir (İnan,1969, 161; Öztan,1997, 1011).

6762 sayılı TTK öncesi dönemde, Yargıtay hatır defî ile ilgili olarak verilen içtihat kararlarında, hatıra dayalı senetlerin hukuken geçerli olduğu kabul edilmektedir. Yargıtay konu hakkında, “tatbikatta hatır bonosu diye isimlendirilen emre muharrer senetler alacaklı tarafından kısırdırılan, keşidecinin ticari itibarından istifade suretiyle para temini için verilen senetlerdir. Alacaklı senet mukabilinde keşideciye para vermez, bu bakımdan işbu senetler bedelsizdir” şeklinde karar vermiştir. Ayrıca; Yargıtay Ticaret Dairesi E. 5251 K. 5897 Sayılı ve 26.11.1951 Tarihli Kararında, hatır bonosunun esasen karşılıksız olduğu, üçüncü kişinin senedin hatır bonosu olduğunu bilmesinin hileli anlaşma olmadığı, hatır bonosuna karşı hileli anlaşma nedeniyle hukuki anlamda bedelsizlik ileri sürülemeyeceğini içtihat etmiştir (Yalçın, 1994, 2).

Bir kimse, kambiyo taahhüdüne ilişkin iradesini beyan ederken herkesin güvenebileceği bir hukuki görünüm yaratmışsa bu beyanıyla bağlı kalması gerektiği söylenebilir. Sözü edilen durumda iyiniyetli hamillere karşı öne sürülemeyen nispi bir defî söz konusu olur. Örneğin senedin tedavül amacı gütmeyen bir hatır senedi olarak düzenlenmesi, senedin rıza dışı elden çıkması (verme anlaşmasının bulunmaması), hata, hile, tehdit sonucu iradesi fesada uğrayan kimsenin kambiyo taahhüdünde bulunması gibi (Türk, 2005, 351) Tedavül amacı gütmeyen hatır bonolarında karşımıza çıkan muvazaa nispi bir defî oluşturur, dolayısıyla iyiniyetli hamile karşı ileri sürülemez. Yokluk veya hükümsüzlük nedeniyle geçerli bir kambiyo senedi borcu doğmamakla birlikte, bu husus sadece iyiniyetli olmayan hamillere karşı öne sürülebilmektedir. Borçlu, muvazaasıyla yaratmış olduğu hukuki görünümünden sorumlu olmalıdır (Türk, 2005, 341). Yargıtay'ın da kararlarında da, hatır defî olarak nitelendirilen bu definin üçüncü kişilere karşı ileri sürülemeyeceği görüşü yer almaktadır¹⁶. Senedi devralan kişinin, bu senedin hatır senedi olduğunu bilmesi halinde de, borçlunun devralana karşı bu hususu defî olarak ileri sürebilme imkânı yoktur. Ancak devralan kişi, borçlunun bilerek zararına hareket etmiş ise, borçlu hatır defini ileri sürebilir (Dirican, 1994, 66).

16 “Senedin ‘hatır senedi’ olarak düzenlendiği iddiasının, senedi ciro yoluyla elinde bulunduran iyiniyetli hamillere karşı ileri sürülemeyeceği” (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 03.02.1987 gün 7016/510sayılı kararı)

Yargıtay'ın da (son yıllardaki) kararlarında da benimsendiği gibi hatır definin yazılı belge ile kanıtlanması gerekir. Bununla birlikte senedin ihdas nedenine senette yer verilmişken senet alacaklısının ihdas nedenini değiştirmesi halinde iddiayı ispat yükü yer değiştirmektedir. Hatır iddiasını yazılı delile ispat edemeyen borçlu hatır alacaklısına yemin teklif edebilir. Hatır alacaklısı yeminden çekinir ve hatır borçlusu yeminini yerine getirirse hatır borçlusu iddiasını ispat eder. Bununla birlikte ticari defter kayıtlarına dayanarak da hatır definin kanıtlanabileceği kabul edilmektedir. Ancak bunun için ticari defter kayıtlarında bu hususun açıkça yazılı olması gerekir (Dirican, 1994, 68-70). Yargıtay konu hakkında “çek bir ödeme vasıtası¹⁷ olup, kural olarak mevcut bir borcun tediyesi amacıyla verildiğinin kabulü gerekir. Bu durumda mahkemece çekin hatır çeki ya da teminat amacıyla verilen bir çek olduğu yolundaki iddianın davacı tarafça yazılı delille kanıtlanması gerekir” şeklinde kararlar vermiştir. (Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, E. 2005/7046 K. 2006/1637)

Hatıra dayalı işlemlerde, hukuki anlamda, alacak ve borç ilişkisinin varlığından mücerret (soyut) bir ilişki kurulmuş olsa da, menfi tespit davası açılmasının söz konusu işlemi tesis eden açısından, lehine hatıra dayalı bir işlem tesis edilene istirdat davası açması bakımından söz konusu olacaktır.

5. Değerlendirme Ve Sonuç

Yargı, vergi ve muhasebe uygulamaları açısından ele alınan hatıra dayalı işlemlerin uygulanması zaman içerisinde farklılık göstermiştir. Özellikle yargı açısından hatır defii ilk zamanlarda kabul edilirken, yerleşen yargı kararları ile bu definin alacaklıya değil ancak adına işlem tesis edilen ile olan borç alacak ilişkisinin varlığı açısından ileri sürülebileceği ön plana çıkmıştır. Vergi mevzuatı açısından işletme ile ilgisi bulunmayan bu işlemler için yapılan gider ve diğer ödemeler işletme açısından kanunen kabul edilmeyen gider olarak kabul edilmekte, ancak KDV açısından Maliye Bakanlığı tarafından farklı görüşler verilmektedir.

17 Türk Ticaret Kanunu'nda kambiyo senetleri arasında düzenlenen çek, temel ilişkide bir sözleşmenin bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, kambiyo hukukuna özgü borç doğuran özel bir havaledir. **Hatır senetlerinde olduğu gibi, taraflar arasında herhangi bir sözleşme ilişkisinin bulunmadığı veya temelde yer alan sözleşmenin geçersiz olduğu durumlarda çek, başlı başına borç kaynağı biçiminde ortaya çıkabilmektedir.** ...Oysa çek temelde sözleşmeden bağımsız olarak kambiyo hukukuna özgü borç doğuran özel bir havaledir. (Anayasa, E. 2002/165, K. 2002/195)

Diğer taraftan yeni TTK ve TMS/TFRS'lerin uygulamaya geçmeleri muhasebe uygulamalarında büyük değişikliklere yol açacaktır. TTK 77. maddesinde yer alan sorumluluk ilişkileri nedeniyle finansal durum tabloları (bilanço) dipnotlarında işletmelerin yüklenmiş oldukları ekonomik riskler nedeniyle yapılacak açıklamalar, bu işlemlerin TMS'ye göre muhasebeleştirilmesi, izleyen yıllarda uygulayıcılar açısından TMS/TFRS'lerde konu hakkında standart bulunmadığından, tereddütlere yol açabilecektir.

Finansman temini için düzenlenen hatır işlemlerinin 2006 yayımlanan Yönetmelik ile kaldırılmasına rağmen, kredi, borç ve teminat işlemleri için üçüncü kişiler adına hatıra dayalı işlem tesis edilmesinin önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. Bir taraftan kredi ve borç verenler açısından alacağın teminat altına alınması diğer taraftan ise ticari hayatın işlerliği açısından düzenlenen bu işlemlerin TTK, vergi ve TMS mevzuatına uygun bir şekilde muhasebeleştirilmesi ve dipnotlarda belirtmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Nalan; Sevilengül, Orhan (1999). **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**. 9.bs. Ankara : Gazi Kitabevi.

Anayasa Mahkemesi, 11.12.2002 gün, E. 2002/165, K. 2002/195 sayılı kararı, <http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manageşkarar&ref=show&action=karar&id=1743&content=> Ankara; Anayasa Mahkemesi (Erişim tarihi: 11.03.2012)

Ataman, Ümit(1995). **Genel Muhasebe Muhasebede Dönem İçi İşlemleri**. İstanbul : Türkmen Kitapevi.

Bakbak, Bora (2003). “ Vergi Usul Kanununa Göre Değersiz Alacaklar Ve Vazgeçilen Alacaklar”, **Mali Çözüm Dergisi**, 65 (Kasım-Aralık 2003).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), (10.10.2006) **Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik**, Ankara: Resmi Gazete (26315 sayılı)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Uygulama Daire Başkanlığı, **08 Temmuz 2010 tarih B.02.1.BDK.0.12.00.00-134-2 sayılı Faktoring İşlemleri hakkında Genelge**, <http://www.factoringdernegi.org.tr/detail.php?sID=51> (Erişim tarihi: 30.04.2012)

Danıştay 3. Dairesi (02.02.1989). **e.1988/1751 k.1989/269 sayılı kararı**. Ankara, **Danıştay 3. Dairesi**

Danıştay 3. Dairesi (12.02.1991). **e.1989/4105 k.1991/440 sayılı kararı**. Ankara, **Danıştay 3. Dairesi**

Dirican, Fatih (1994). **Bonoda Defilerin Sınıflandırılması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doyrangöl, Cömert, Nuran (2008) “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı İle Muhasebeye Getirilen Yenilikler” **ASMMMO Muhasebe Ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, 1, 1, (Mayıs 2008), http://www.asmmmo.org.tr/asmmmo/files_yayinlar/file_176.pdf (Erişim tarihi: 18.03.2012)

Gökçen, Gürbüz; Ataman, Başak; Çakıcı, Cemal (2011). **Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları**, İstanbul : Türkmen Kitabevi.

IFRS Vakfı: **IFRS® for SMEs Eğitim Materyali (version 2010-2), Modül 21 – Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar**, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/KOBI_TFRS.pdf

İnan, Nurkut (1969). **Türk Hukukunda Hatır Senetleri ve Özellikle Hatır Bonoları**. Ankara : Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (09.09.2012) **Türkiye Muhasebe**

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (09.09.2012), **KOBİ TFRS**, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/KOBI_TFRS.pdf

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (09.12.2005) **Türkiye Muhasebe Standardı -18 Haslat (TMS– 18)**. Ankara, <http://www.tmsk.org.tr/>

Standardı –Kavramsal Çerçeve, (1989 Kalan Metin- Bölüm 4.4.b, Ankara, <http://www.tmsk.org.tr/>

Kaymaz, Ali Rıza; Elitaş, Cemal; Kula, Veysel (2005). “Nazım Hesapların Muhasebeleştirilmesi” **Mali Çözüm** 71 (Nisan, Mayıs, Haziran 2005)

Koç Yalkın, Yüksel (2004). **Genel Muhasebe, İlkeler Uygulamalar**. 13. bs. Ankara : Turhan Kitabevi.

Maliye Bakanlığı (26.12.1992) **1. Seri No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği**. Ankara. Resmi Gazete (21447 (M) sayılı)

Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonu Kararları (2007). İstanbul Maliye HUD Yayını

Özkan, Serdar (2004). **Hasılatın Belirlenmesi, SPK Mevzuatı, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Tek Düzen Hesap Planı ile Uyumlu**. Ankara : Yaklaşım Yayıncılık

Öztan, Fırat (1997). **Kıymetli Evrak Hukuku**. 2.bs. Ankara : Turhan Kitabevi

Öztürk, Veli; Çınabal, Emine (2006). “Finansman Amaçlı Kullanılan Hatıra Dayalı Senetlerin

Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi” **E-Yaklaşım Dergisi**, 40 (Kasım 2006) <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2006118664.htm> (Erişim Tarihi 02.02.2012)

Pulaşi, Hasan(1995). **Kıymetli Evrak Hukuku**, 3. bs. Konya : MIMOZA

Sağlam, Necdet (2006). **Türkiye Muhasebe Standartlarına Genel Bakış**. Ankara : Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (Sunum) 2006. www.asmmmo.org.tr/NST.ppt - (Erişim tarihi: 12.03.2007).

Seviğ, Veyisi (22 Eylül 2007). “**Türk Ticaret Kanunu Tasarısı**.” **Referans Gazetesi**, http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=78823&YZR_KOD=157&ForArsiv=1 (Erişim tarihi: 03.02.2012)

Şensoy, Necdet (2002). “Muhasebede Gerçekleşme Kavramı ve Yan-sımları – Kapsamlı Kar”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, (Nisan – Haziran 2002)

T.C. Başbakanlık, Kanunlar Ve Kararlar Genel Müdürlüğü (09.11.2005), **6102 sayılı Türk Ticaret Kanun Gerekçesi**, <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1138.pdf> (Erişim tarihi: 15.01.2012)

T.C. Yasalar (09.07.1956). **6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu**. Ankara: Resmi Gazete (9353 sayılı)

T.C. Yasalar (10.01.1961), **213 sayılı Vergi Usul Kanunu**. Ankara : Resmi Gazete (10703 sayılı)

T.C. Yasalar (14.2.2011). **6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu**. Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı)

T.C. Yasalar (21.07.1953). **6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun**. Ankara: Resmi Gazete (8469 sayılı)

T.C. Yasalar (21.11.2012). **6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu**. Ankara: Resmi Gazete (28496 sayılı)

Tekinay Selahattin Sulhi...[ve öte.] (1988). **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 6.bs. İstanbul : [yayl.y]

Toroslu, M. Vefa (1997). “Hatır Çekleri Ve Muhasebesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, 40, (Temmuz-Ağustos- Eylül 1997)

Türk, Ahmet (2005) “Kambiyo Senedi Borçlusu Tarafından Açılan Be-

delsizliğe ve Hükümsüzlüğe Dayalı Menfi Tespit Davalarının Gösterdiği Özellikler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7, Özel Sayı, **Prof. Dr. İrfan Baştuğ’a Armağan**, <http://web.deu.edu.tr/hukuk/dergiler/DergiMiz7-ozel/PDF/turk13.pdf>; (Erişim tarihi: 22.03.2012)

Yalçın,Veli Bilal (1994). “Hatır Senetleri Ve Vergisel Yönü” **E-Yaklaşım Dergisi**, Mayıs (1994). <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/199405265.htm> (Erişim tarihi: 22.11.2011)

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 03.02.1987 gün 7016/510 sayılı Kararı, Ankara; Yargıtay 11. Hukuk Dairesi (<http://kazancihukuk.com/>)

Yargıtay 19. Hukuk Dairesi, 21.2.2006 gün E. 2005/7046 K. 2006/1637 sayılı Kararı Yargıtay 19. Hukuk Dairesi (<http://kazancihukuk.com/>)

